

PROFILAKTYKA W SZKOLE

zarys teoretyczny, podstawy prawa oświatowego

Izabela Zimnicka-Maculewicz- psycholog, socjoterapeuta PORE
Poradnia Psychologiczno- Pedagogiczna w Nidzicy

Marta Bonalska- doradca metodyczny kształcenia specjalnego PORE
Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Nidzicy

Zachowania ryzykowne

- ▶ Każdy wnikliwy obserwator dostrzeże, że grupa rówieśnicza jest niezmiernie ważnym czynnikiem rozwoju młodego człowieka w okresie szkolnym. Te właśnie grupy rówieśnicze powinny być poddawane diagnozie pod kątem ich potrzeb, oczekiwań i pojawiających się w nich problematycznym zjawiskom (np. przemocy rówieśniczej czy cyberprzemocy).

Do grupy tzw. starych zachowań ryzykownych można zaliczyć: picie alkoholu, palenie tytoniu, zażywanie narkotyków, wykroczenia, zachowania samobójcze, wagary. Na skutek działania różnych czynników dołączyły m.in. takie problematyczne zachowania jak:

- kompulsywne korzystanie z nowych technologii- komputera, sieci, gier,
- cyberprzemoc,
- cyberseks,
- patologiczny hazard,
- kompulsywne zakupy,
- drakońskie diety.

Zachowania ryzykowne łączą się z ryzykiem dla prawidłowego rozwoju, bezpieczeństwa, zdrowia, kariery szkolnej i mogą pogorszyć jakość życia młodzieży. Dlatego tak zasadne i ważne jest prowadzenie w środowisku szkolnym diagnozy zachowań młodzieży w oparciu o odpowiednie narzędzia, które w sposób miarodajny i efektywny zobrazują sytuację.

Po co młodzi ludzie podejmują zachowania ryzykowne (problemowe)?

Wg teorii zachowań problemowych Richarda i Schirley Jessor'ów:

- mają one znaczenie rozwojowe,
- są sposobami na załatwianie bardzo ważnych spraw życiowych, których młodzi ludzie nie mogą lub nie potrafią rozwiązać inaczej.

Różne zachowania problemowe umożliwiają (prof. Z.B. Gaś)

- ▶ zaspokojenie najważniejszych potrzeb psychologicznych (miłości, akceptacji, uznania, bezpieczeństwa, przynależności),
- ▶ realizację ważnych celów rozwojowych (np. określenie własnej tożsamości, uzyskanie niezależności od dorosłych),
- ▶ radzenie sobie z przeżywanymi trudnościami życiowymi (redukcję lęku i frustracji).

Zachowania problemowe są więc nieprawidłowymi sposobami przystosowania się.

Przeciwdziałanie dysfunkcjom w zachowaniu

Drogą do przeciwdziałania dysfunkcjom u młodzieży jest tworzenie przez wychowawców (rodziców, nauczycieli, trenerów, duszpasterzy) warunków, w których młodzi ludzie mogą w sposób konstruktywny osiągać społecznie akceptowane cele rozwojowe. Na te warunki (tj. zaufanie, szacunek, wolność, poczucie bezpieczeństwa, odpowiedzialność) składa się:

- ▶ osobowość wychowawcy (cechy, postawy, wartości itd.),
- ▶ umiejętności wychowawcze, umożliwiające okazywanie zrozumienia nastolatкови,
- ▶ stworzenie mu sytuacji względnego komfortu psychicznego, aby w efekcie mógł on podjąć trud działania w kierunku zmiany swojego życia.

Diagnoza działań wychowawczych i profilaktycznych w szkole

Podstawę do podejmowania działalności wychowawczej, profilaktycznej, stanowi opracowywana w każdym roku szkolnym diagnoza w zakresie:

- występujących w środowisku szkolnym czynników chroniących;
- czynników ryzyka.

Czynniki chroniące

- ▶ Przez czynniki chroniące należy rozumieć indywidualne cechy i zachowania uczniów lub wychowanków, cechy środowiska społecznego i efekty ich wzajemnego oddziaływania, których występowanie wzmacnia ogólny potencjał zdrowotny ucznia i zwiększa jego odporność na działanie czynników ryzyka.

Czynniki ryzyka

- ▶ Przez czynniki ryzyka należy rozumieć indywidualne cechy i zachowania uczniów, cechy środowiska społecznego i efekty ich wzajemnego oddziaływania, które wiążą się z wysokim prawdopodobieństwem wystąpienia zachowań ryzykownych stanowiących zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju, zdrowia, bezpieczeństwa lub funkcjonowania społecznego.

Diagnoza czynników ryzyka i chroniących- źródła danych

- ▶ Analiza dokumentów szkolnych
 - Oceny zachowania, oceny z przedmiotów
 - Zeszyty uwag i osiągnięć
 - Dziennik pedagoga, dokumenty pedagoga
 - Dokumenty wychowawców klas
 - Analizy, diagnozy, ewaluacja
- ▶ Ankiety, wywiady, rozmowy
- ▶ Obserwacja
- ▶ Diagnozy środowiskowe, lokalne, krajowe

Rodzaje diagnoz w środowisku szkolnym

- ▶ Diagnoza wstępna
- ▶ Diagnoza potrzeb
- ▶ Diagnoza zagrożeń
- ▶ Diagnoza sygnałów ostrzegawczych

Diagnoza wstępna i diagnoza potrzeb

- ▶ Doskonałym narzędziem do przeprowadzenia diagnozy wstępnej i ustalenia potrzeb rozwojowych młodzieży jest **Ankieta dla uczniów szkół ponadpodstawowych** opracowana przez zespół specjalistów w ramach projektu realizowanego na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej „SYSTEM ODDZIAŁYWAŃ PROFILAKTYCZNYCH W POLSCE- stan i rekomendacje dla zwiększenia skuteczności i efektywności planowania i realizowania działań profilaktycznych w mikro i makro skali”. Ankietowana młodzież odpowiada na 57 pytań diagnozujących ich środowisko rodzinne, rozwój społeczny, komunikację z rówieśnikami, skłonności do zachowań ryzykownych, potrzeby w środowisku szkolnym.

Diagnoza zagrożeń

- ▶ Biorąc pod uwagę diagnozę zagrożeń istotne jest przyjrzenie się środowisku rówieśniczemu, specjalnym potrzebom edukacyjnym, kompetencjom rodziców, nieformalnemu środowisku rówieśniczemu, czynnikom tkwiącym w szerokim społeczeństwie. Oszacowanie problemu należy zacząć od ustalenia, kogo objąć badaniami i jak liczna powinna być to grupa. Narzędzia powszechnie stosowane to:
 - ▶ obserwacja,
 - ▶ wywiad (kwestionariusz z pytaniami),
 - ▶ rozmowa,
 - ▶ analiza wytworów uczniów,
 - ▶ ankieta, socjometria,
 - ▶ analiza dokumentacji szkolnej.

Sygnaly ostrzegawcze

- ▶ Sygnaly ostrzegawcze ustala się na podstawie diagnozy prowadzonej na poziomie klasy czy grupy wychowawczej i odwołuje się do wiedzy o prawidłowościach w rozwoju ucznia, także jego sytuacji rodzinnej, zdrowotnej.

Profilaktyka

Na wychowanie ucznia w środowisku szkolnym nakłada się profilaktyka, która jest podstawą do założenia programu wychowawczo- profilaktycznego szkoły.

- ▶ Od roku szkolnego 2019/2020 weszło w życie nowe brzmienie przepisu art. 26 ustawy *Prawo oświatowe*.
- ▶ „Działania zawarte w programie wychowawczo- profilaktycznym - skierowane do uczniów, nauczycieli i rodziców powinny być przygotowane w oparciu o przeprowadzoną diagnozę potrzeb i problemów występujących w danej społeczności szkolnej. Program wychowawczo- profilaktyczny uchwała rada rodziców w porozumieniu z radą pedagogiczną.”

- ▶ Szkoła została zobligowana do opracowania programu wychowawczo- profilaktycznego na podstawie wyników corocznej diagnozy w zakresie występujących w środowisku szkolnym potrzeb rozwojowych uczniów, w tym czynników chroniących i czynników ryzyka, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych.
- ▶ Za przeprowadzenie diagnozy odpowiedzialny jest dyrektor szkoły albo upoważniony przez niego pracownik szkoły.
- ▶ Narzędzia do diagnozy zapotrzebowania na działania wychowawcze i profilaktyczne w środowisku szkoły do bezpłatnego pobrania:

<https://www.profilaktycy.pl/index.php/produkty/narzedzia-do-diagnozy>

Tworząc program profilaktyczno-wychowawczy warto zwrócić uwagę na trzy podstawowe założenia:

- **Uczeń** to ciało, uczucia, rozum, duch i więzi.
- **Wychowanie** to proces wspierania ucznia w rozwoju.
- **Profilaktyka** to interwencja wzmacniająca, korygująca i uzupełniająca wychowanie.

Działalność profilaktyczna- realizowanie działań z zakresu profilaktyki:

- ▶ **uniwersalnej**- działania adresowane do całych grup bez względu na stopień indywidualnego ryzyka występowania problemów związanych z substancjami psychoaktywnymi (działania edukacyjne);
- ▶ **selektywnej**- działania ukierunkowane na jednostki i grupy zwiększonego ryzyka (działania uprzedzające);
- ▶ **wskazującej**- działania ukierunkowane na jednostki lub grupy wysokiego ryzyka, demonstrujące pierwsze symptomy problemów z substancjami psychoaktywnymi (np. zajęcia socjoterapeutyczne, edukacyjne, interwencyjne).

Profilaktyka uniwersalna- przykłady

- ▶ Szkolne programy opóźniania wieku inicjacji alkoholowej w populacji nastolatków na progu okresu dojrzewania, którego celem jest redukcja czynników ryzyka (wczesny wiek inicjacji alkoholowej) w danej populacji nastolatków.
- ▶ *Biorę odpowiedzialność*- program profilaktyka zachowań ryzykownych związanych z piciem alkoholu podczas ciąży, psychoedukacja nt. FAS (trenerzy programu - pracownicy PP-P);
- ▶ *Europejski Program Zapobiegania Uzależnieniom UNPLUGGED* (przygotowani nauczyciele);
- ▶ *Spójrz inaczej* (przygotowani nauczyciele);
- ▶ *Spójrz inaczej na agresję* (przygotowani nauczyciele);
- ▶ *Trening Zastępowania Agresji* (przygotowani nauczyciele);
- ▶ *Szkoła dla Rodziców i Wychowawców* (we współpracy z PP-P);
- ▶ *Neo-Remedium*- program interdyscyplinarny dla rodziców (PP-P).

Udział w kampaniach społecznych i ogólnopolskich projektach edukacyjnych

- ▶ *Stop narkotykom*
- ▶ *Stop dopalaczom*
- ▶ *Dopalacze - droga donikąd*
- ▶ *Dopalacze kradną życie*
- ▶ *Palenie jest słabe (Stowarzyszenie MANKO)*
- ▶ *Młodzi jeżdżą bezpieczniej (Fundacja Zielony Liść)*

Profilaktyka i wychowanie przez sztukę

- ▶ Uczestnictwo młodzieży w spektaklach profilaktycznych:
 - *Wszechświat w pigułce*;
 - *Dopóki Masz Wybór*- profilaktyczny program słowno-muzyczny;
 - *Osaczeni przez natłogi*;
 - *Zalogowany*- zagrożenia płynące z Internetu
- ▶ Przygotowywanie i wystawianie spektakli profilaktycznych przez młodzież rodzicom i rówieśnikom:
 - *Podróż zagubionych wartości*
 - *Spisek*- teatr szkolny
 - *Nerd*- profilaktyczne warsztaty teatralne.
- ▶ Muzyczne warsztaty profilaktyczne w ramach projektu RAP-PEDAGOGIA

Organizacja festynów, mityngów, debat, konkursów itp.

- ▶ DZIEŃ BEZ PRZEMOCY- organizacja debat na tematy:
Nie zamykaj oczu na problem przemocy w szkole
- ▶ Powiedz STOP cyberprzemocy”
- ▶ *Dopalacze - odstona piekła*
- ▶ *Profilaktyka a Ty*
- ▶ *Mini-olimpiada Profilaktyczno-Sportowa Tour de Zemborzyce*
- ▶ *Zdrowa dieta i ciężary lepsze niż narkotyk i wagary- cykliczna impreza z okazji pierwszego dnia wiosny- Strongmen*
- ▶ Festyn rodzinny
- ▶ Szkolne Dni Sportu

Psychoedukacja rodziców, nauczycieli, innych pracowników szkoły

- ▶ *Bezpieczna Szkoła w strefie Schengen;*
- ▶ W ramach programów profilaktycznych, np. *Archipelag Skarbów;*
- ▶ Odpowiedzialność prawna nieletnich (Komenda Miejska Policji, Straż Miejska);
- ▶ *Uzależnienie XXI wieku- dopalacze;*
- ▶ Cyberprzemoc- Rządowy Program *Bezpieczna Szkoła;*
- ▶ *Internet TAK - uzależnienie NIE;*
- ▶ *Szkoła dla Rodziców i Wychowawców (we współpracy z PP-P).*

Alternatywne sposoby spędzania wolnego czasu

- ▶ wolontariat;
- ▶ szkolne koła CARITAS;
- ▶ *Klub Szkoły Humanitarnej;*
- ▶ koła zainteresowań;
- ▶ harcerstwo;
- ▶ *Szkolne Koło PCK;*
- ▶ kawiarenki artystyczne, koła teatralne, gazetki szkolne, szkolne radio, zespoły wokalne i instrumentalne;
- ▶ *Giętda Talentów, Szkolny koncert talentów ;*
- ▶ zajęcia sportowe;
- ▶ warsztaty i wycieczki integracyjne dla klas pierwszych.

Udostępnianie materiałów edukacyjnych, ulotek, broszur, poradników uczniom, rodzicom, nauczycielom

- ▶ *O lekach, marihuanie, dopalaczach bez hysterii*- poradnik dla rodziców (Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii);
- ▶ *Jak reagować na cyberprzemoc* (ORE);
- ▶ *Agresja i przemoc w szkole - jak radzić sobie z przejawami niepożądanych zachowań uczniów?* (Wyd. Wiedza i Praktyka);
- ▶ Działania w zakresie podniesienia poziomu bezpieczeństwa w Internecie - internetowe pułapki;
- ▶ *Depresja młodzieńcza - objawy i zapobieganie*;
- ▶ *Jesteś tym, co jesz* (Ogólnopolskie Centrum Zaburzeń Odżywiania).

Profilaktyka selektywna - przykłady

Działania na rzecz indywidualnych osób (osoby narażone na rozwój zachowań problemowych bardziej niż przeciętnie) i lokalnego środowiska: konflikty rodzinne, odrzucenie, absencje, słabe oceny, bezrobocie rodziców, eurosieroctwo, zaburzenia zdrowia psychicznego, impulsywność, poprzez:

- ▶ prowadzenie rozmów indywidualnych ze sprawcami przemocy oraz ich rodzicami;
- ▶ dawanie wsparcia ofiarom przemocy i wzmacnianie oddziaływań ich rodzin;
- ▶ włączanie do interwencji służb specjalistycznych (psycholog, policja, kuratorzy);
- ▶ ścisła współpraca z Komisarzatem Policji m.in. w celu monitorowania okolic szkoły;
- ▶ stosowanie procedury postępowania interwencyjnego (dot. agresji, używania środków psychoaktywnych przemocy, kradzieży itp.);
- ▶ wzmożone dyżury w miejscach, gdzie uczniowie szczególnie są narażeni na zachowania agresywne (korytarz szkolny, okolice sklepiku, szatnie, toalety) i czują się mało bezpiecznie;
- ▶ dbanie o przepływ informacji między nauczycielami, szkołą i in. instytucjami; zajęcia wyrównawcze również mogą mieć walor profilaktyczny;
- ▶ reagowanie w razie uzyskania informacji o różnych zagrożeniach (np. planowana bójka, osoba obca w szkole, sprzedaż alkoholu, papierosów w okolicznych sklepach) pozyskiwanie i udostępnianie informacji o instytucjach i organizacjach udzielających pomocy.

Realizacja profesjonalnych programów profilaktycznych

we współpracy z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, specjalistycznymi placówkami służby zdrowia oraz organizacjami pozarządowymi

- ▶ *Szkolna Interwencja Profilaktyczna*
- ▶ *FreD goes net-* program wczesnej interwencji
- ▶ *Program Nauki Zachowania*

Włączanie naturalnych mentorów

- ▶ Opieka dorosłego opiekuna spoza rodziny (mentora) nad nastolatkiem w codziennym życiu i pomoc w pokonywaniu trudności poprzez udzielanie różnego rodzaju wsparcia:
- ▶ Wsparcie emocjonalne;
- ▶ Wsparcie praktyczne (np. w nauce szkolnej);
- ▶ Informowanie i doradzanie;
- ▶ Udzielanie informacji zwrotnych, które pomagają nastolatкови lepiej rozumieć siebie i swoje uczucia, problemy, aspiracje, marzenia, plany.

Przykładowe programy: *Śnieżna Kula*, *Starszy Brat- Starsza Siostra*, wolontariat (był realizowany w podobnej formie w Poradni P-P w Nidzicy)

Profilaktyka wskazująca - przykłady

Działania związane z pojawieniem się ucznia z objawami używania środków psychoaktywnych lub występowania innych zachowań ryzykownych, które nie są zaburzeniami lub chorobą:

- uczeń z objawami (indywidualne rozmowy, konsultacje, skierowanie do placówki specjalistycznej);
- grupa rówieśnicza (lekcje wychowawcze- ochrona społeczności przed osobą z problemami, warsztaty z terapeutą, indywidualne rozmowy wspierające).

Przykład: *Szkolna interwencja profilaktyczna Fred goes net*

Socjoterapia- działania pozaszkolne

- ▶ Programy korygowania zaburzeń w rozwoju społecznym dzieci i młodzieży, oparte na:
 - ▶ długofalowym (10-12 miesięcy) programie oddziaływań;
 - ▶ rozpoznaniu sytuacji ucznia- indywidualna diagnoza problemu;
 - ▶ systematycznej współpracy z rodziną;
 - ▶ pomocy uczestnikowi w radzeniu sobie z życiowymi problemami, kryzysami.

Przykłady: *Program Przeciwdziałania Młodzieżowej Patologii Społecznej, Środowiskowa Profilaktyka Uzależnień*

*Mysle
pozytywne*

